

JEROEN SMIT
HET SLIMME
SCHAAP

WIE HOUDT ONS TEGEN OM
ONZE GROOTSTE PROBLEMEN OP
TE LOSSEN?

MAVEN
PUBLISHING

© 2026 Jeroen Smit / Maven Publishing bv

www.mavenpublishing.nl

Omslag Robbie Smits

Foto auteur Peter Boer

Binnenwerk Coco Bookmedia

Beeldbewerking DPS PrePress Studio

Drukwerk Wilco

ISBN boek 978 94 934 3441 7

ISBN e-boek 978 94 655 2049 0

NUR 801

Ook beschikbaar als luisterboek.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke andere manier ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Deze uitgave mag niet worden gebruikt voor tekst- en datamining of voor het trainen of ontwikkelen van systemen voor artificiële intelligentie (AI), zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Bewust & onbekwaam 11

1 Een slim schaap 29

2 Kuddekapitalisme 83

3 Over de dam 145

Bewust & bekwaam 201

Dank! 207

Bronnen van inspiratie 209

Het behoort tot de menselijke natuur
om van ons af te schudden wat
ons als een vage dreiging voor
toekomstig ongeluk toeschijnt.

– Rachel Carson, *Dode lente (Silent Spring)*, 1963

Ik stak mijn kop boven het maaiveld uit en zag de horizon
schitteren.

– Loesje, *Pluk de dag en eet hem rauw*, 6 oktober 2026

Bewust & onbekwaam

Over honderd jaar is er genoeg, hoeven we nog maar vijftien uur per week te werken, kunnen we gaan genieten van wat het leven de moeite waard maakt.

- John Maynard Keynes (1930)

Mijn leven is een wandeling in de zon. Al ruim zestig jaar geniet ik van meer dan genoeg warmte en licht. Sinds zo'n vijftien jaar knaagt het, iedere dag een beetje meer. Waar gaat dit pad naartoe?

We kennen het antwoord. Wetenschappers herhalen hun conclusies met steeds meer urgentie. De actualiteit bewijst hun gelijk. Weersextremen zorgen steeds vaker voor branden en overstromingen, oceanen warmen op, gletsjers breken af, ons milieu wordt vervuild en onze biodiversiteit raakt ontwricht. De natuur, onze levenslijn, komt verder onder druk te staan. Alleen landen die klimaat en natuur als essentieel beschouwen voor hun economische en nationale veiligheid zijn klaar voor de toekomst. Maar sinds het Parijse klimaatakkoord van 2015 zijn de elf warmste jaren ooit gemeten. Het toen afgesproken doel om de opwarming tot 1,5 graad Celsius te beperken is uit beeld. In 2026 beleefde Europa de heetste zomer ooit. Temperaturen boven de 40 graden resulteerden in minstens 35.000 extra sterfgevallen en zo'n 180 miljard euro aan economische schade. Het was 'code rood', voor het eerst in onze geschiedenis. In verschillende steden werden 'schuilkelders' ingericht voor mensen die dringend verkoeling nodig hadden.

Ik vertel u niets nieuws.

Waarom doen we onszelf dit aan? Waarom lukt het niet om onze koers te verleggen, om op andere manieren te consumeren, produceren en verdelen? Zodat we veel minder verspillen, veel meer gaan hergebruiken, dat wat er is beter gaan verdelen en hier en daar misschien zelfs wat kunnen matigen? Wie wil dat nou niet?

Het antwoord is simpel en logisch: we zijn zwaar verslaafd geraakt aan het economische systeem dat ons, sinds de start van de industriële revolutie, overdonderend veel welvaart heeft opgeleverd. Die grote econoom Keynes voorspelde dat bijna honderd jaar geleden zelfs vrij precies; we zijn nu zo'n zes tot acht keer zo rijk als in 1930. Door mensen, kapitaal en grondstoffen op steeds grotere schaal met behulp van steeds nieuwere technologieën steeds optimaler te managen, zijn miljarden mensen uit de armoede getild. En comfortabeler gaan leven.

Zo is bijna alles economie geworden, vatten we onze groei in goed uitrekenbare cijfers samen. Van loonstijging tot koopkracht, van kwartaalomzet tot bruto nationaal product. Cijfertjes en grafieken, zolang de pijlen omhoogwijzen gaat het goed, denken we. Die houding past ons. We worden geboren om te groeien, om iedere dag ons leven een beetje beter te maken. Dus denderen we door en volgen we een pad dat ons binnen afzienbare tijd toch echt in grote problemen gaat brengen. Dat is nu wel duidelijk.

Een voorbeeld.

De enige diersoort die 'naakt zijn' vreest, produceert inmiddels zo'n 100 tot 150 miljard nieuwe kledingstukken per jaar, twee tot drie keer zoveel als 25 jaar geleden. Iedere twee weken zijn de laatste trends voor miljarden mensen beschikbaar en betaalbaar, wereldwijd.

Maar genoeg is het niet. In sommige voorspellingen wordt er al van uitgegaan dat we in 2030 zo'n 200 miljard hemden, broeken, jurken en jassen zullen produceren. Kunstmatige intelligentie (AI), onze laatste vinding, zou er zomaar eens voor kunnen zorgen dat we de laatste modetrends nog efficiënter in kaart

gaan brengen, produceren, via uitgekiende algoritmen bestellen, de wereld over sturen en betalen om ze na een paar keer dragen weg te gooien.

Nu al wordt ongeveer een op de drie kledingstukken nooit gedragen. Jaarlijks gooien we 92 miljoen ton aan kleren weg, iedere seconde een gevulde vrachtwagen. Genoeg om de Johan Cruijff Arena tachtig keer tot de nok toe te vullen. Ieder jaar opnieuw. Een enorme berg afval vooral, ook omdat driekwart van al die kleding een moeilijk op te ruimen en dus vervuilende kunststof bevat.

Begrijp me niet verkeerd. We hoeven echt niet terug naar de tijd dat ik twee broeken had, waarvan er eentje in de was zat en mijn moeder boos werd als de andere vies werd. Maar nu kopen Nederlanders gemiddeld zo'n vijftig à zestig kledingstukken per jaar. Per jáár. De kledingkast van een Nederlandse vrouw heeft gemiddeld 148 items, die van mannen 102. Die van mij gaat over de 135 kledingstukken heen. Sinds twee jaar probeer ik niet meer dan vijf nieuwe kleren per jaar te kopen.

Het is maar één voorbeeld. En het maakt duidelijk dat het op deze wijze lineair laten groeien van onze consumptie, van onze economie, een 'groei' die de echte schade en kosten in termen van vervuiling, vernietiging van biodiversiteit en klimaatverandering op de lange baan schuift, niet houdbaar is. Per definitie niet houdbaar is omdat wat de aarde aan reserves heeft niet meegroeit. Als eerste stellen Britse inlichtingendiensten vast dat klimaatverandering en verlies aan biodiversiteit al rond 2030 kunnen leiden tot ernstige voedseltekorten, prijsschokken, groot-schalige migratiestromen, toenemende geopolitieke instabiliteit,

conflicten en een hoger risico op pandemieën. De Britse minister van Buitenlandse Zaken Ed Miliband onderstreepte deze noodkreet tijdens de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in het najaar van 2026: 'Klimaatverandering en natuurverlies zijn nooit louter kwesties geweest voor ministers van Klimaat en Milieu. Het zijn bepalende uitdagingen voor onze burgers, onze economieën, ons buitenlands beleid en onze nationale veiligheid.'

Voordat u nu overmand wordt door moedeloosheid: ik geloof dat we op tijd gaan luisteren naar wat een zonnige wandeling in de toekomst van ons vraagt. Natuurlijk begrijpen we dat niemand succesvol kan zijn op een aarde die ons niet meer kan dragen. Maar terwijl de rede, onze slimheid, het probleem diagnosticeert, blokkeert die tegelijkertijd de uitweg. Verslaafd als we zijn, vinden we dat elke oplossing moet passen bij wat we de afgelopen decennia hebben gedaan: het moet haalbaar zijn, zorgen voor meer groei en bovenal renderen. We zitten vast in wat we kennen en vertrouwen.

Zo lopen onze ski's als het ware steeds verder uit elkaar. Dat gat tussen dit begrijpen maar daar nog nauwelijks naar handelen doet steeds meer pijn. Het inzicht dat we de problemen niet kunnen oplossen met de kennis en denkwijze die ze hebben veroorzaakt, wordt de komende jaren onontkoombaar.

De koppen moeten uit het zand. In de eerste plaats van al die mensen die onze economie en ons geld managen. Nu onze samenleving grotendeels door economische principes wordt geregeerd, zitten zij vooral aan het stuur.

Dit opgewekte verhaal is bedoeld als aanmoediging voor de miljoenen mensen in dienst van het bedrijfsleven of de overheid die

zichzelf manager noemen. Een oproep om verantwoordelijkheid te nemen. Om veel beter te gaan luisteren naar wat onze toekomst nodig heeft. Daarvoor moeten we het 'beest' goed in de bek kijken.

Dat beest is trouwens een schaap. Een 'slim schaap' om precies te zijn.

Slimme schapen

Als we weten dat het voor alles en iedereen beter is om te stoppen met de verspilling van kleding, van voeding, van medicijnen, van batterijen, et cetera, et cetera. Als we weten dat we moeten stoppen met het verbranden van olie en gas, dat we plastic op enorme schaal moeten gaan recyclen, et cetera, et cetera. Als we weten dat we moeten bewegen naar duurzaam, circulair en inclusief. Als we begrijpen dat een faire verdeling van welvaart essentieel is om zo'n transformatie te kunnen dragen, dat verduurzaming voor iedereen betaalbaar moet zijn.

Als we dat allemaal begrijpen en weten, waarom gaan we daar dan niet veel fanatieker mee aan de slag? Wat houdt ons tegen?

Dat werd de titel van het televisieprogramma dat ik als een van de vier presentatoren de afgelopen jaren kon maken voor omroep Human. Onder de bezielende leiding van Josette Kootstra maakten we samen met een handvol slimme researchers 48 afleveringen. Wat houdt vooral die kaste van managers tegen om een draai te maken, om onze koers te verleggen? Ik deed het afsluitende gesprek met een 'leider', iemand die min of meer in een positie verkeerde om verantwoordelijkheid te nemen, om voorop te gaan, het roer om te gooien. De vraag was simpel: Wat

houdt jou tegen? Zonder uitzondering onderstreepten deze CEO's, deze (top)managers in dienst van het bedrijfsleven en soms bij de (semi)overheid, uitbundig het enorme belang van die draai naar duurzaam, circulair, inclusief.

Allemaal!

En allemaal traptten ze vervolgens nadrukkelijk op de rem als ik vroeg naar hun persoonlijke verantwoordelijkheid, wat ze over tien jaar gerealiseerd willen hebben. Welke nieuwe manier van werken, welke krachtenbundeling, welk vliegwiel ze zouden gaan aanzwengelen. En waar ze dus morgen mee zouden moeten beginnen of mee moeten ophouden. Oef, nee, dat gaat zomaar niet, verzuchtten ze in koor. De wereld is een plek van markt en strijd, de concurrentie, de Amerikanen en de Chinezen, de veel-eisende aandeelhouders, het behoud van werkgelegenheid, de veeleisende klanten en onze economie, ja, die moet natuurlijk wel groeien, et cetera, et cetera.

Wat is hier aan de hand? Wie zijn deze mensen? In het weekend thuis, als mens, als burger, maken ze zich zorgen over 'code rood'. Maar op maandag gaan ze door met de plannen en spreadsheets van vrijdag. Die cognitieve dissonantie, die spanning, lossen ze op door te wijzen naar het systeem waar ze nou eenmaal in zitten, waarin ze overeind moeten blijven. Iedere dag opnieuw. Dat hebben zij ook niet bedacht en ze kunnen het echt niet in hun eentje veranderen. Alleen dat pad op gaan, de kudde verlaten, dat zou ze hun baan kunnen kosten. Ze zitten in een steeds pijnlijker wordende spagaat. Ze zijn bewust onbekwaam.

Zo houden ze als 'slimme schapen', samen met miljoenen an-